

UDK: 316.346.3(497.5 Zagreb)"1981/1991"
316.347(497.5 Zagreb)"1981/1991"

Prethodno priopćenje
Primljeno: 21. 05. 1998.

Melita Švob, Carmen Brčić, Sonja Podgorelec

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb

MLADI U DUBRAVI

SAŽETAK

Cilj međunarodnog projekta "Internationales Lernen" usporedno je istraživanje individualnih orijentacija i društvenih reprezentacija mladih u pet europskih zemalja: Njemačkoj, Nizozemskoj, Grčkoj, Letoniji i Hrvatskoj. Za potrebe istraživanja u Hrvatskoj izabrani su mladi iz jednog dijela Zagreba - Dubrave. Dubrava je izabrana zbog mnogih socijalno-demografskih pokazatelja, primjerice višegodišnjega snažnog useljavanja u taj dio grada koje je bilo osobito naglašeno u posljednjem desetljeću i velike izmiješanosti kako društvenih skupina, tako i etničkih zajednica. U radu je prikazana sociodemografska analiza obilježja Dubrave, njezin razvoj prema podacima o općoj naseljenosti i kretanju broja stanovnika na razini mjesnih zajednica u zadnjemu međupopisnom razdoblju 1981.-1991. godine. Dobna struktura stanovništva Dubrave, s izrazito većim udjelom mladeg stanovništva do 20 godina od prosjeka grada Zagreba, rezultat je dinamičnoga kretanja stanovništva Dubrave. Autorice u radu analiziraju društvene skupine koje žive na području Dubrave. Uz najveći broj Hrvata (starosjedilaca, novodoseljenih građana iz drugih dijelova grada i države, prognanika, dijelova hrvatske dijaspe), u Dubravi žive i Muslimani, Srbi, Albanci, Romi, Česi i drugi. Za potrebe istraživanja provedeno je pilot-istraživanje na uzorku učenika osnovnih i srednjih škola Dubrave. U ovom radu, koji je svojevrsan uvod u ukupne rezultate prve i druge faze istraživanja, izneseni su podatci o osnovnim obilježjima anketiranih učenika.

KLJUČNE RIJEČI: mladi, sociodemografska obilježja, društvene skupine, Dubrava (Zagreb)

Uvod

Istraživanje mladih u Europi, koja prolazi kroz duboke promjene, ponovno je u središtu znanstvenih istraživanja. Posebna se pozornost posvećuje orijentaciji mladih i procesima njihove socijalne integracije odnosno isključivanja. Ti se procesi razlikuju u pojedinim europskim zemljama, drukčiji su

procesu u društvima zemalja koje su članice Europske unije i onima koje prolaze kroz transformacije društva i prilagodbe nužne za ulazak u EU.

Projekt "Internationales Lernen" (Međunarodno učenje), koji podupire Europska unija, nastoji istražiti orijentaciju mladih i društvene procese u pet zemalja: Njemačkoj, Nizozemskoj, Grčkoj, Letoniji i Hrvatskoj.

Projekt se poglavito bavi procesom učenja. Učenje se analizira kao subjektivno-znanstveni proces u kojem aktivno sudjeluju mladi. Mladima se želi dati prilika da pomoću međunarodne razmjene steknu bolju orijentaciju i znanje o drugima, koje će im pomoći u procesima integracije u društvo njihovih zemalja i, kasnije, ujedinjene Europe.

U svakoj od zemalja uključenih u istraživanje izabrano je jedno područje velikoga grada u kojemu žive različite skupine mladih sa specifičnim odnosima integracije i isključivanja i koje posjeduje karakteristike primjenjive i na druge krajeve zemlje.

Istraživanje se provodi dogovorenim metodologijom, tako da će se rezultati moći uspoređivati, uzimajući u obzir i specifičnosti društva svake pojedine zemlje sudionice u istraživanju. Istraživanje traje tri godine i podijeljeno je na pet faza.

U prvoj fazi prikupljaju se sociodemografski i etnogeografski podatci te dokumenti neophodni za razumijevanje procesa socijalne integracije i isključivanja. U odabranom dijelu grada posjećuju se školske, socijalne i druge institucije važne za mlade, a o njihovim problemima razgovara se sa "socijalnim stručnjacima", tj. s osobama koje su uključene u rad s mladima.

U drugoj fazi rada na projektu u središtu istraživanja nalaze se mladi koji ispunjavanjem upitnika omogućuju uvid u njihovu životnu situaciju i probleme integracije.

Nakon takva kvantitativnog istraživanja, za treću su fazu planirani snimanje filma i dubinski intervjui s predstavnicima pojedinih skupina mladih.

Nakon obrade i vrjednovanja prikupljenih podataka, organizirat će se razmjena iskustava i suradnja "socijalnih stručnjaka" (pedagoga, socijalnih radnika, nastavnika, itd.) iz pet zemalja.

U narednoj fazi istraživanja bit će organiziran međunarodni sastanak mladih uključenih u projekt, razmjena njihovih iskustava u svrhu unapređenja procesa njihova društvenog uključivanja.

Najvažnije dostignuće ovog projekta je u tome da su mladi ne samo objekt već i subjekt istraživanja. Oni tijekom istraživanja u njemu aktivno sudjeluju, snimaju film o svojem životu, razmjenjuju iskustva, povezuju se pomoću elektronskih medija. Sva ta suradnja trebala bi im pomoći ne samo u razumijevanju društvenih procesa raznih zemalja, već i da se bolje, lakše i brže uključe u društvo svoje zemlje i pripreme za kasnije europske integracije.

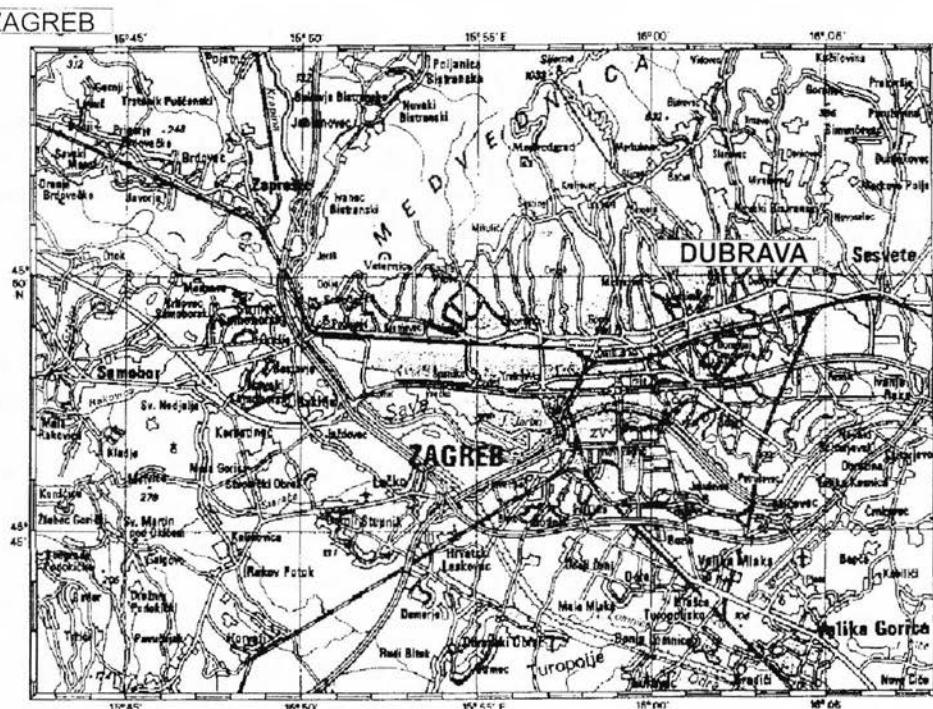
U svakoj je zemlji izabran dio velikoga grada. U Grčkoj je izabran dio grada Soluna - Eleftherio-Kordelio, u Letoniji dio grada Rige - Vidzemes, u Nizozemskoj dio Amsterdama - Oud West, u Njemačkoj dio sveučilišnog grada Tübingena - Südstadt i dio Stuttgarta - Ostend. U Hrvatskoj smo izabrali kao područje istraživanja dio Zagreba - Dubravu. Dubrava je izabrana kao prostor stalnoga snažnog doseljavanja, posebice intenzivnog u posljednjem desetljeću, koje je uzrokovalo naglo prostorno širenje i njezin razvoj, prostor u kojem živi visoki udio mladog stanovništva, pripadnika različitih etničkih skupina (starosjedilaca, imigranata, prognanika i izbjeglica, povratnika i dr.).

U ovome radu prikazat ćemo rezultate prve i druge faze istraživanja. Opisat ćemo sociodemografska obilježja Dubrave uz grafičke i statističke dokumente i prikazati osnovne društvene skupine u Dubravi, kao i institucije važne za društvenu integraciju mladih (škole, kulturna društva, crkve, Narodno sveučilište "Otokar Keršovani" i druge). Također ćemo, kao uvod ostalim radovima iz projekta "Internationales Lernen", prikazati osnovne karakteristike uzorka pilot-istraživanja provedenog u nekoliko osnovnih i srednjih škola u Dubravi.

Položaj i razvoj područja Zagreb - Dubrava

Dubrava se smjestila na krajnje istočnom rubu grada Zagreba. Sa svojih 50 km² i 86 241 stanovnika (popis 1991.), predstavlja jedan od većih dijelova grada Zagreba (sl. 1). Nastala je kao naselje uz glavnu prometnicu koja vodi ka istoku. Svoj razvoj započela je kao nekontrolirano "divlje" naselje u

Slika 1: Zagreb: grad i prigradska naselja

međuratnom razdoblju, a brzi rast i razvoj nastavila je nakon Drugoga svjetskog rata oslanjajući se na razvojne karakteristike Zagreba.

Područje koje je još tridesetih godina 20. stoljeća bilo dobrim dijelom obraslo šumom ubrzo se pretvara u naselje. Dakle, od 1935. započinje razvoj naselja Dubrava. Zemljište je ovdje jeftino i dostupno pretežito radničkom i seoskom stanovništvu. Svatko gradi na mjestu koje mu se čini najpogodnijim. Nastaju i izgrađuju se male drvene kuće bez ikakve planske izgradnje. To "divlje" naselje sve se više počinje širiti, osobito u Donjoj Dubravi, što se svakako odrazilo na kasniji izgled naselja. Na takav razvoj i prostorno širenje naselja upućuju podatci o porastu broja stanovnika (tab. 1, tab. 2).

Tablica 1: Zagreb, dio Dubrava, izabrani demografski pokazatelji

Mjesna zajednica u inozemstvu	Površina	Broj stanovnika		Indeks 1991/1981	Broj st. / km ² 1991	Broj stanovnika	
		1981	1991			1981	1991
Banovac-Jalševac	385	0	338	0	87	0	41
Čučerje	11 045	2 377	2 489	105,6	238	188	193
Čulinec	49	1 800	1 745	97,9	3 561	89	134
Dankovec	703	2 204	2 400	108,6	341	166	198
D. Dubrava	59	3 729	3 468	91,7	5 877	135	161
D. središte	103	9 627	9 231	96,1	8 962	405	462
G. Dubrava	168	6 176	5 843	93,7	3 477	303	244
Granešina	211	2 521	534	21,2	253	125	66
Gran. Novaki	103	0	1 180	0	1 145	0	126
I. Mažuranić	52	5 142	4 790	93,4	9 211	258	272
Klaka	120	8 371	9 275	110,6	7 729	224	292
Miroševac	341	1 542	1 350	90,2	395	73	115
N. Retkovec	52	4 336	6 944	160,2	13 353	145	176
Novoselec	336	0	645	0	191	0	73
Oporovec	237	0	1 789	0	754	0	99
Poljanice	71	4 086	4 792	117,4	6 749	175	135
Resnički gaj	359	281	300	114,9	83	7	9
S. Retkovec	231	1 303	1 368	107,4	592	51	33
Studentski grad	81	9 985	9 305	92,5	11 487	236	218
Trnava	229	6 739	7 239	107,2	3 161	252	272
Trnovščica	48	4 487	4 661	103,4	9 710	440	449
30. svibanj 1990.	58	6 595	6 555	99,4	11 301	280	315
Ukupno Dubrava	5 041	81 720	86 241	105,5	1 710	3458	4145

Izvor: Stanovništvo po MZ, RZZS, SRH, Zagreb, 1981; DZS, Tablogrami popisa 1991.

Tablica 2: Promjena broja stanovnika i gustoće naseljenosti po općinama Zagreba od 1961. do 1991. godine i pokazatelji diskoordinacije funkcije stanovanja 1981. godine

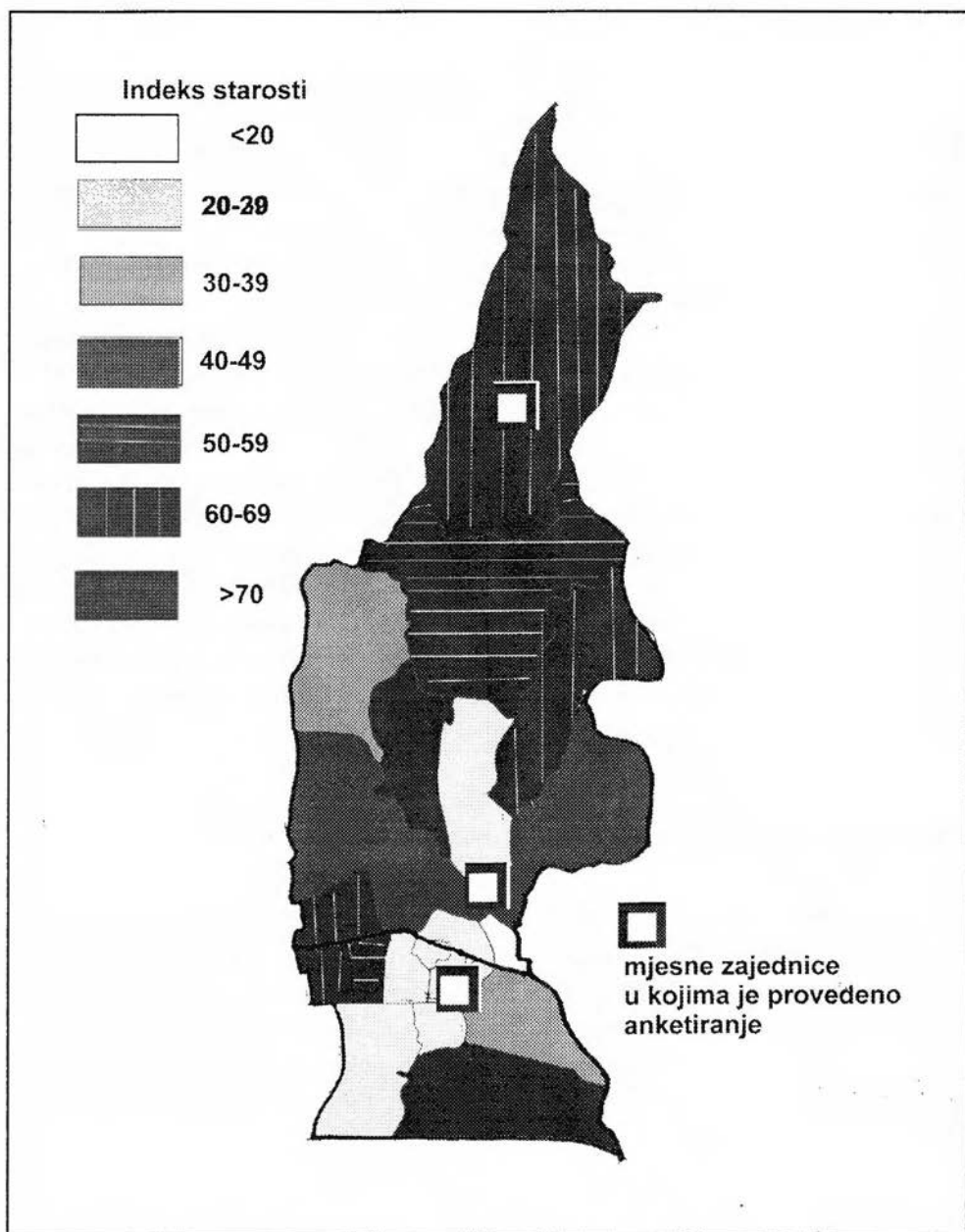
Općine	Promjena broja stanovnika (1961=100)			Gustoća naseljenosti (st/ha)		Zaposleni u općini 1981. godine	
	1971	1981	1991	1961	1991	Indeks diskoordinacije	Dnevni migranti
Centar	90,2	80,8	74,8	41,8	31,3	335,1	87,1
Črnomerec	105,5	102,7	103,1	20,7	21,4	134,2	79,3
Dubrava	227,4	299,5	316,0	5,4	17,1	26,4	43,7
Maksimir	117,1	126,6	123,3	9,8	12,1	90,5	75,6
Medveščak	96,5	88,0	82,8	30,8	25,5	178,1	85,2
Novi Zagreb	240,8	411,6	458,1	1,2	5,7	32,4	59,1
Peščenica	187,7	186,5	192,7	8,0	15,4	204,2	79,9
Susedgrad	167,6	217,7	311,5	5,4	16,7	56,8	49,3
Trešnjevka	139,9	151,9	168,8	50,1	84,5	90,5	65,5
Trnje	93,1	93,2	99,7	82,5	82,3	200,7	85,9
Zagreb	131,1	148,3	158,8	9,6	15,2	112,8	77,0

Izvor: Popis stanovništva 1961., 1971., 1981., 1991; Stanovništvo po MZ, RZZS, SRH, Zagreb, 1981; Tablogrami popisa 1991.

Izgradnja željezničke pruge i stanice u Trnavi ubrzali su razvoj Dubrave koja se razvila kao samostalno naselje. Nije se izravno naslanjala na grad i tek izgradnjom tramvajske pruge kroz Maksimir do Dubrave. 1942., ona postaje sastavnim dijelom grada.

Dubrava se dijeli na prostor Gornje i Donje Dubrave. Granica ova dva dijela je Avenija Dubrava.

Slika 2: Indeks starosti stanovništva po mjesnim zajednicama Dubrave 1991. godine

Metodologija sociodemografske analize obilježja područja Zagreb - Dubrava

Analiza sociodemografskih obilježja područja Zagreb - Dubrava provedena je na razini mjesnih zajednica, koje su najmanje prostorne jedinice grada za koje postoji statistička dokumentacija. Analiza se temelji na podacima popisa stanovništva, domaćinstava i stanova 1981. i 1991. godine. Raspoloživi podatci o demografskim i stambenim strukturama numerički su obrađeni i grafički prikazani kartogramima. Unutrašnja delimitacija područja Zagreb - Dubrava provedena je na razini mjesnih zajednica kojih je na površini od 50 km² bilo iskazanih ukupno 22, razgraničenih prema tadašnjim općinama (današnjim područnim uredima) (sl. 2). Brojevi kojima su na karti označene mjesne zajednice odgovaraju onima u priloženim tablicama koje daju pregled njihovih površina i stanovništva prema popisima 1981. i 1991. Osim izmjene pojedinih naziva, došlo je i do teritorijalnih podjela, poglavito osnivanja novih mjesnih zajednica diobom postojećih. Tako su u Dubravi u odnosu na 1981. izdvojene 4 nove mjesne zajednice: Banovec-Jalšovec, Granešinski Novaki, Novoselec i Oporovec. Osnivanjem novih mjesnih zajednica u mnogim je slučajevima došlo i do pomicanja postojećih granica, a slično se događa i pri revitalizaciji pojedinih dijelova planskom izgradnjom. Te su promjene odraz povećane važnosti tih područja u stambenoj funkciji grada, ali, na žalost, onemogućuju njihovo sustavno statističko praćenje.

Sociodemografska obilježja Dubrave*

U međuratnom i poratnom razdoblju Zagreb bilježi veliki porast stanovništva u vrijeme snažnog procesa industrijalizacije. Takav razvoj grada Zagreba uvjetovao je veliku potrebu za radnom snagom pa ovo razdoblje označava masovni priliv stanovništva, pretežito seoskog, i to poglavito u istočne i južne dijelove grada. U takvim je uvjetima doslovce bujala neplanska izgradnja stambenih prostora, osobito na području Dubrave. Godine 1949. zapo-

---

* Autorice se zahvaljuju gđi. Mariji Šabić, načelnici Odjela za statistiku Gradskog zavoda za planiranje razvoja Grada i zaštitu okoliša, te gđi. Nives Mornar iz Gradskog zavoda za prostorno planiranje i uređenje grada Zagreba, na pripomoći pri prikupljanju statističkih podataka.

činje planska izgradnja društvene usmjerenosti, počinje intenzivna gradnja sjevernog dijela Dubrave, odnosno naselja Studentski grad.

Stalan porast broja stanovnika Dubrave, iako je riječ o području koje bilježi i visoku stopu prirodnog rasta stanovništva te ima iznadprosječni udio mladog stanovništva do 20 godina (tab. 1), nije samo rezultat prirodnog pri-raštaja već i snažnog i kontinuiranog doseljavanja od sredine ovog stoljeća. Di-namiku rasta stanovništva jasno pokazuju popisni podatci: godine 1953. Dubrava bilježi svega 7.827 stanovnika, a već 1961. 27.369 stanovnika (indeks porasta iznosio je 349,6). Međupopisno razdoblje 1961.-1971. bilježi indeks porasta 227,3 (tab. 2), dok je u razdoblju 1971.-1981. taj indeks iznosio 131,4. Posljednje međupopisno razdoblje, 1981.-1991., bilježi najmanji porast, vrijed-nost indeksa je svega 105,5. Dakle, dinamika rasta broja stanovnika Dubrave bila je osnovno demografsko obilježje i danas (podatci popisa 1991.) udio stan-ovnika Dubrave u gradu Zagrebu iznosi 9,2%. Analizirajući indekse porasta stanovnika za razne dijelove Zagreba, zaključujemo da je Dubrava u odnosu na podatke popisa 1948. zabilježila najveći porast udjela u ukupnom stanovništvu Zagreba. Takav dinamičan rast svakako će biti nastavljen i u posljednjem de-setljeću 20. stoljeća, a za očekivati je i daleko veće vrijednosti porasta stanov-ništva, na što će svakako utjecati migracije uzrokovane Domovinskim ratom u Hrvatskoj 1991.-1995. Smatra se da je upravo Dubrava bila ta koja je primila najveći broj prognanika i izbjeglica budući da je to područje slabo kontrolirano u urbanističkom pogledu, građevinske parcele su jeftinije nego u nekim drugim dijelovima grada, što je svakako predstavljalo jednu od važnih privlačnih sas-tavnica doseljavanja stanovništva.

Dobna struktura stanovništva potvrđuje Dubravu kao prostor neprestana doseljavanja stanovništva, što je vidljivo u većem udjelu mladog stanovništva i u vrijednosti indeksa starosti (tab. 3). Za grad Zagreb svojstveno je da je tri četvrtine mjesnih zajednica prešlo kritičnu vrijednost indeksa starosti. Indeks starosti za grad Zagreb iznosi 64% a za Dubravu 44%. Iako Dubrava neznatno prelazi kritičnu vrijednost, analiza po mjesnim zajednicama pokazuje vrlo raz-noliku sliku vrijednosti indeksa starosti, od izrazito mlade populacije u Trnov-čici (19%), do izrazito stare u Resničkom Gaju (76%) (sl. 2).

Tablica 3: Udio stanovništva prema spolu, dobi i indeksu starenja po MZ Zagreb - dio Dubrava, popis 1991.

Mjesna zajednica	Dob			Indeks starenja	Ukupno
	do 19	20 - 59	od 60 +		
Banovec-Jalšovec	26,7	57,3	16,0	61,4	338
Čučerje	27,1	55,9	17,0	62,6	2 489
Čulinec	26,8	62,6	10,6	39,4	1 745
Dankovec	26,8	59,6	13,6	50,9	2 400
D. Dubrava	25,8	58,7	15,5	60,2	3 468
Dubrava središte	25,2	57,5	17,3	68,8	9 231
G. Dubrava	26,7	61,4	11,9	42,1	5 843
Granešina	24,9	56,7	18,4	73,6	534
Gran. Novaki	28,4	60,2	11,4	40,2	1 180
Ivan Mažuranić	25,3	59,8	14,9	58,9	4 790
Klaka	25,6	62,0	12,4	48,3	9 275
Miroševac	30,3	58,7	11,0	34,9	1 350
Novi Retkovec	28,9	61,2	9,9	31,6	6 944
Novoselec	28,8	56,8	14,4	48,9	645
Oporovec	30,1	60,3	9,6	31,7	1 789
Poljanice	29,5	61,5	9,0	27,8	4 792
Resnički gaj	26,3	54,4	19,3	76,3	300
S. Retkovec	31,0	59,6	9,4	30,1	1 368
Studentski grad	23,4	60,1	16,5	70,5	9 305
Trnava	28,9	63,6	7,5	26,0	7 239
Trnovšćica	30,6	63,6	5,8	19,0	4 661
30. svibanj 1990.	29,5	61,0	9,5	32,2	6 555
Ukupno MZ	27,1	60,8	12,1	44,7	86 241
Muški	28,7	60,4	9,7	-	41 522
Ženski	26,0	59,4	14,5	-	44 719
Grad Zagreb	26,2	57,6	16,2	64,3	933 914
Muški	27,3	57,9	13,3	-	442 120
Ženski	23,7	56,9	19,2	-	491 794
Republika Hrvatska	26,8	55,8	17,4	66,7	4 784 265
Muški	27,6	56,9	14,0	-	2 318 623
Ženski	25,1	53,8	20,9	-	2 465 642

Izvor: Statistika grada Zagreba, lipanj 1993.

Nacionalna struktura stanovništva Zagreba prema popisu 1991. pokazuje da je od svih nacionalnosti registriranih na području Zagreb - Dubrava najviše bilo Srba (4,7%). Udio Srba u stanovništvu Dubrave nešto je ispod njihova udjela u gradu Zagrebu (5,6%). Iznadprosječni udio u odnosu na grad Zagreb bilježimo u Dubravi kod Muslimana, Albanaca i Roma (tab. 4). Relativna nerazvijenost krajeva iz kojih su doselili te nizak socio-ekonomski status područja u koje su uselili (mjesne zajednice južne Dubrave) jasno upućuju na razlog njihova okupljanja (naseljavanja).

Preko polovice ukupnog stanovništva Zagreba (55% 1991. godine) nije rođeno na području grada već je doselilo iz drugih krajeva Hrvatske te iz ostalih republika bivše Jugoslavije, najviše iz BiH. Najviše doseljenog stanovništva u Zagrebu živi na Trešnjevci (14%) a zatim u Dubravi (10%), kao glavnim odredištima poslijeratnih imigracija u Zagreb.

Od ukupnog broja stanovnika, prema popisu 1981., na području Dubrave 65% je doseljeno stanovništvo, a samo 35% se rodilo u Dubravi. Kao izrazito imigracijska općina, Dubrava ima i nešto malo viši udio vanjskih migranata od prosjeka za grad Zagreb. U popisu 1981. Dubrava je imala 3.458 stanovnika u inozemstvu (4,2%), dok je grad Zagreb imao ukupno 32.750 osoba u inozemstvu ili 4,1%. Popis 1991. zabilježio je 4.145 stanovnika Dubrave u inozemstvu ili 4,9%. Ukupan broj vanjskih migranata s područja grada Zagreba u isto je vrijeme iznosio 43.610 osoba u inozemstvu ili 5%.

Tablica 4: Udio stanovništva prema narodnosti, popis 1991.

Prostorna cjelina	Nacionalno su se izjasnili									Ukupno
	Hrvati	Muslimani	Srbi	Albanci	Česi	Mađari	Romi	Ostali	Nepoznato	
Republika Hrvatska	78,10	0,91	12,16	0,25	0,27	0,48	0,14	6,38	1,31	4 784 265
Grad Zagreb	85,39	1,49	5,68	0,33	0,13	0,13	0,12	5,54	1,19	933 914
Zagreb - dio Dubrava	87,84	2,00	4,76	0,41	0,18	0,13	0,18	3,79	0,71	86 241

Izvor: Statistika grada Zagreba, lipanj 1993.

Funkcionalno-prostorna struktura Dubrave

Općenito se može reći da se diskoordinacija između funkcije rada i stanovanja u pojedinim dijelovima grada povećava tijekom njegova razvoja i širenja. Treba naglasiti da Zagreb u cjelini ima jaču funkciju rada od stanovanja, osobito u dijelovima poput bivših općina Centar, Medveščak i Črnomerec. U ostalim dijelovima grada Zagreba funkcija stanovanja jača je od funkcije rada (tab. 2). U tom smislu valja izdvojiti Dubravu, uz Novi Zagreb, kao najizrazitiju "spavaonicu" grada Zagreba. O tome uvjerljivo svjedoči promjena broja i gustoće stanovništva po gradskim općinama, pokazatelj diskoordinacije između funkcije rada i stanovanja, kao i udio dnevnih migranata u ukupnom broju zaposlenih. U 30-ogodišnjem razdoblju stanovništvo Zagreba poraslo je za oko 60%, a u Dubravi se u istom razdoblju utrostručilo. Odljev stanovništva iz središta grada, kao i glavnina useljeničkog stanovništva iz ruralnih dijelova zemlje, imali su za cilj rubne predjele Zagreba, posebice dijelove grada gdje su se planski gradila cijela stambena naselja (kao u Dubravi i Novom Zagrebu).

Za samu je Dubravu svojstveno da je od ukupno 10.634 zaposlenih radnika na njenu području 1989., njih 6.668 ujedno i stanovalo u Dubravi. Razliku od 3.996 zaposlenika činili su radnici iz drugih dijelova grada Zagreba. U strukturi ukupnog broja zaposlenih u Zagrebu, na području Dubrave radi svega 2,7% što predstavlja najniži udio u odnosu na druge dijelove grada, uz Zaprešić (2%) i Sesvete (2,5%). Ukupno zaposlenih stanovnika Dubrave, a koji mahom rade u drugim dijelovima grada, bilo je 37.500. Ovi podatci potvrđuju funkciju Dubrave kao izrazite "spavaonice". Cjelokupna industrijska proizvodnja u Dubravi u industrijskoj proizvodnji grada Zagreba zastupljena je sa svega 1,3% (1989. godine). Relativno visok udio zaposlenih u tercijarnom sektoru posljedica je razvoja sekundarnih poslovnih središta u gradu (Dubrava 67%, Centar 80%, podatci 1989.). Upućenost na dodatno privređivanje zbog niskih zarada, uvjetovanih jednim dijelom obrazovnom strukturom stanovnika Dubrave koja je u skoro svim segmentima inferiorna u odnosu na iste karakteristike ukupnoga gradskog stanovništva, mogućnosti dobivanja zajmova za razvoj male privrede nakon 1975., a prije toga velika individualna stambena, izgradnja pogodovala je osnivanju obrtničkih i ugostiteljskih radnji na području Dubrave.

Društvene skupine u Dubravi

1. Starosjedilačko stanovništvo

Prvu skupinu predstavlja starosjedilačko stanovništvo koje je u prošlosti bilo dio ruralnog prstena grada i koje je još i danas zadržalo neke od karakteristika i običaja malih izoliranih sredina. Svoje običaje pokušavaju očuvati u pjevačkim i kulturnim društvima, na pr. u kulturnom pjevačkom društvu "Bosiljak" iz Čučerja (selo, danas u sastavu Dubrave) koje njeguje narodnu tradiciju toga kraja, osnovanom još 1896. godine, zatim u kulturno-umjetničkom društvu "Resnik" koje njeguje ravničarsku narodnu tradiciju uz rijeku Savu, društvu koje potječe iz istoimenoga najstarijeg naselja u užoj zagrebačkoj gradskoj sredini. Uz Čučerje i Resnik, starosjedinci Dubrave žive i u nekadašnjim selima, a danas naseljima, Markuševcu (također staro naselje koje se pruža po južnim obroncima Medvednice), Vidovcu, Čulincu i drugima. Razvoj suvremenog društva učinio je da se tradicionalna obilježja života i rada stanovnika ovih naselja polako gube pod utjecajem, u nedavnoj prošlosti nedalekoga, Zagreba, a čiji su danas sastavni dio i kamo mnogi odlaze dnevno na posao. Ostatci nekadašnjeg života održali su se u očuvanju narodne nošnje koja se danas odijeva za folklorne priredbe i poneke crkvene svečanosti. Tu je i tradicijska obrada zemlje u poljodjelstvu, pa stočarstvo, voćarstvo i, posebice, vinogradarstvo. U okviru tradicijskog života bitno je djelovanje nekih lovačkih društava (primjerice "Vepar" u Čučerju) čiji je cilj i odgoj mladih za ljubav prema prirodi jer ovdje još uvijek ima zaštićenih vrsta divljači. Spomenuta naselja tek su 1955. došla pod neposrednu administraciju i upravu glavnoga grada, i postupno se stopila u gradsku cjelinu - Dubravu.

2. Doseljeno stanovništvo

2.1. Stanovništvo doseljeno nakon Drugoga svjetskog rata

Sljedeću skupinu stanovnika predstavlja stanovništvo koje se doselilo nakon Drugoga svjetskog rata u procesu nagle urbanizacije zemlje (primjerice, u razdoblju 1961.-1970. u Dubravi je izgrađeno najviše stambenih objekata - 38,5% izgrađenih objekata u cijelom Zagrebu), privučeno mogućnošću individualne stambene izgradnje i povoljnijim cijenama u novim stambenim blokovima i novoizgrađenim naseljima. Tako su većina (oko 60%) objekata za

stanovanje u Dubravi individualne kuće (prizemnice ili jednokatnice), dijelom s okućnicama, koje su u suprotnosti s novim stambenim blokovima i naseljima (Retkovec, Studentski grad, Grana I i II, Klaka i dr.), a prostorno se naslanjaju jedni na druge. To stanovništvo djelomice danas također možemo ubrojiti u starosjedilačko (oko 30 godina boravka u Dubravi) koje je tijekom vremena poprimilo društvene norme i način života dijela grada u kojem žive.

Uz starosjedioce postoje mnoge novouseljene etničke skupine, kao što su, primjerice, Janjevci, Janjevci su etnički Hrvati doseljeni iz sela Janjeva s Kosova, Janjevo je najstarija hrvatska dijaspora i jedna od najstarijih europskih etničkih zajednica. Porijeklom su iz Dubrovnika, ali su preseljeni u tri sela na Kosovu, uz Janjevo, u Letnicu i Vrnavokol (samo u Janjevu ima ih još oko 3.000). Sačuvali su mnoge svoje običaje i jezik, vrlo su tradicionalni i povezani. Snažnije doseljavanje Janjevaca počinje osamdesetih godina i od njih ukupno 4.100 u Hrvatskoj, prema podacima zadnjeg popisa stanovništva, njih 80% živi u Dubravi. Točan podatak koliko Janjevaca živi danas u Zagrebu i na području Dubrave nije poznat, ali svakako se u posljednjih šest godina povećao. Janjevci su marljivi i poduzetni te njihova zajednica bilježi nagli ekonomski uspon i pokazuje brzu sposobnost prilagodbe na život u novoj sredini. Već 1974. Janjevci u Dubravi organiziraju svoje kulturno društvo pod imenom "Dubrovnik", jer im u to vrijeme vlast nije dozvoljavala upotrebu vlastita imena, da bi 1990. ime promijenili u "Janjevo". Vrlo su religiozni i praktični su vjernici, a u trenutcima političkih promjena jasno su se opredijelili za vladajuću stranku, HDZ. Ova etnička zajednica živi pretežno u jednom dijelu Dubrave i na tom se prostoru bave uglavnom obrtništvom i trgovinom. Vlasnici su mnogih trgovačkih, ugostiteljskih i drugih objekata, kao i vrlo bogata stambenog fonda.

2.2. Stanovništvo doseljeno nakon 1991. godine

2.2.1. Izbjegli Hrvati s područja bivše Jugoslavije

Sljedeća skupina čiju znatniju prisutnost bilježimo u Dubravi od 1991. jest novodoseljeno stanovništvo hrvatskog porijekla koje je do Domovinskog rata živjelo u drugim dijelovima bivše Jugoslavije, odakle su zbog rata i "etničkog čišćenja" morali pobjeći. Najveći dio tog stanovništva doselio je iz Bosne i Hercegovine, a nešto manji broj iz Vojvodine i drugih dijelova bivše Jugoslavije. Oni su građani Hrvatske kojima je ostavljena mogućnost ostanka

u Hrvatskoj ili povratka u ranija prebivališta. Iako su u prvo vrijeme smatrali svoj boravak privremenim, postupno se velik broj opredijelio za trajan ostanak u Hrvatskoj (izgledi za povratak u mjesta u kojima su živjeli prije rata su mali jer su mnogima razorene kuće, a ako nisu razorene, u njima su sada drugi stanovnici ili druge izbjeglice). Ovo stanovništvo teško je promatrati kao jedinstvenu skupinu s obzirom da dolaze iz vrlo različitih sredina, s različitim kulturnim navikama i ekonomskim položajem. Međusobno su unutar pojedine zajednice povezani ili prema mjestima ranijeg boravišta ili istom sudbinom, nastoje stvoriti novi dom, školovati djecu i naći posao u Zagrebu. Ovi stanovnici većinom ostaju povezani sa srodnicima iz ranijeg boravišta, ali i s prijateljima i srodnicima koji su na radu u inozemstvu i koji ih pomažu zajedno s raznim humanitarnim organizacijama i društvima. Stambeni standard mnogih u početku nije bio visok, živjeli su u iznajmljenim stanovima i kućama, ali u posljednje vrijeme dio njih kupuje manje objekte ili ih sami (i međusobno se pomažući) grade. Za takvu vrstu individualne izgradnje, često i "divlje", u Dubravi se pružaju relativno povoljne mogućnosti.

Dio izbjeglih Hrvata iz Bosne i Hercegovine privremeni su smještaj proteklih godina našli u pojedinim zemljama Zapadne Europe, primjerice Njemačkoj. Za očekivati je kako će se dio njih prilikom povratka iz izbjeglištva trajno naseliti u Hrvatskoj.

2.2.2. Izbjeglice

Jednu od novodoseljenih skupina na područje Dubrave u posljednjih pet do šest godina čini muslimansko stanovništvo, izbjeglo iz Bosne, sa statusom izbjeglica (izbjeglice su osobe istjerane iz svojih domova koje privremeno borave izvan granica svoje zemlje). Ovo stanovništvo doseljeno je početkom i tijekom rata u Bosni i Hercegovini, pa je tako u nekim trenucima u Hrvatskoj bilo, prema podacima Ureda za prognanike i izbjeglice, i do 700.000 osoba sa statusom izbjeglica, ali i veliki broj građana Bosne u tranzitu prema drugim zemljama. Njihove mogućnosti za povratak u Bosnu, usprkos službenom završetku rata, još uvijek su male, jer su porijeklom pretežno iz dijelova zemlje koji su "etnički očišćeni" ili su Daytonskim sporazumom pripali drugom narodu te su im kuće naseljene novim stanarima. Mnogi od njih nastoje što dulje ili trajno ostati u Hrvatskoj. Žive u iznajmljenim stanovima ili kućama (najčešće višegeneracijske velike obitelji), a zapošljavaju se privremeno

(siva ekonomija). Status izbjeglica osigurava im zdravstvenu zaštitu, školovanje djece te pomoć hrvatske države i mnogih humanitarnih organizacija (osobito onih iz muslimanskih zemalja), što ih katkada stavlja u povoljniji položaj od prognanih hrvatskih građana. U Zagrebu postoji veliki vjerski muslimanski centar (džamija) s mnogim pratećim institucijama koje izbjeglicama Bošnjacima pružaju razne vrste potpore i pomoći. Osiguravši putem prava koja prate status izbjeglica u Hrvatskoj osnovne uvjete za ostarjele članove svojih obitelji i djecu, odrasli članovi (naročito muškarci) imaju veću mobilnost te mnogi odlaze na privremeni rad u inozemstvo, odakle donose razne proizvode za prodaju, putuju i trguju po Bosni i Hercegovini i tako preživljavaju stvarajući "crno" tržište roba i ljudi. Neki od njih nastoje još preostale članove obitelji iz Bosne dovesti u Hrvatsku, a boravak na periferiji gradova pruža za to veće mogućnosti, jeftiniji smještaj, a i mogućnost kontrole boravka i kretanja u vanjskome gradskom prstenu znatno je manja. Izbjeglice su međusobno vrlo povezane i pomažu se. Postoji bojazan da bi se dio izbjeglica koji će se uskoro morati vratiti iz zapadnoeuropskih zemalja, umjesto u Bosnu (gdje su prilike još nesigurne, sve je razrušeno i nema mogućnosti zapošljavanja) također mogao naseliti (privremeno?) u Hrvatskoj.

2.2.3. Prognanici

Sljedeću važnu skupinu stanovnika Dubrave predstavljaju prognanici. Prognanici su osobe istjerane u Domovinskom ratu iz svojih domova na okupiranim dijelovima Hrvatske, ali su nakon progonstva nastavili živjeti unutar granica svoje zemlje. Nakon oslobađanja u ratu okupiranog dijela Hrvatske i mirne reintegracije Podunavlja (15. siječnja 1998.), ubrzano se radi na obnovi razrušenih kuća u oslobođenim područjima, obnavljanju cesta i infrastrukture, potiče se gospodarski razvoj i povratak stanovništva u ta područja. Prognanicima se mogućnošću povratka ukida status prognanika i sve vrste pomoći i pogodnosti koje su imali vezano uz taj status. Oni sada dobivaju status "povratnika" koji im još neko vrijeme osigurava pomoć. U Dubravi još živi dio prognanika iz dijelova Hrvatske koji su doživjeli najveća razaranja i u koja se nije moguće vratiti zbog uništenih domova i infrastrukture, nerazminiranih polja i razrušenih tvornica. Ti prognanici organizirani su u svoje društvo te putem njega pokušavaju ubrzati rješenja svojih problema i povratka. Izgubivši svu svoju imovinu, mnogo članova svojih obitelji pod strašnim okolnostima od kojih se mnogima ni danas ne zna sudbina (smatraju se nestalima), a i sami

prošavši sve strahote rata i bijega, ove ljude vežu vrlo snažni osjećaji i motivi. Djelomice su uspjeli stvoriti novi dom. Mnogi od njih stanuju u vrlo skromnome stambenom prostoru, a neki još u tzv. skupnim smještajima ili novoizgrađenim privremenim prognaničkim naseljima, Pokušavaju naći posao ili su već više godina zaposleni. Djeci i mladeži omogućen je nastavak školovanja odmah po progonu u Zagreb, pa je za očekivati kako se dio njih i neće vratiti u ranija prebivališta. Među prognanicima u Dubravi tijekom proteklih godina bilo je najviše onih iz Vukovara (716 osoba).

2.2.4. Novi doseljenici

U Dubravu od 1991. godine doseljavaju i stanovnici iz drugih krajeva Hrvatske. To je naprosto nastavak procesa urbanizacije i koncentracije stanovništva i kapitala u Zagrebu, ali razlog tome je i neravnomjeran ekonomski rast nekih drugih dijelova Hrvatske, spora obnova poljodjelstva i sela (uzrok bijega mladih u gradove), kao i depopulacije nekih regija (središnja Hrvatska i otoci).

Zadnjih godina, posebice naglašeno po svršetku ratnih operacija u Hrvatskoj, ali i u vrijeme sve većeg broja osiromašenih i nezaposlenih u nekim od susjednih zemalja (zemlje Istočne Europe poput Rumunjske, Bugarske, Slovačke, dijelova bivšeg Sovjetskog Saveza) sve su brojniji i tzv. prolazni stanovnici u Zagrebu, osobe koje traže privremeni posao, vrlo često bez dozvole boravka i rada.

3. Vanjska migracija

Hrvatska je od kraja šezdesetih godina dvadesetog stoljeća zemlja snažne emigracije. Prema posljednjem popisu, 1991., u inozemstvu je živjelo 4145 osoba iz Dubrave, što u ukupnom broju građana Zagreba na radu u inozemstvu predstavlja 10%. Najveći broj živi i radi u Njemačkoj (gotovo 80%), a ostali su ravnomjerno zastupljeni u drugim europskim zemljama, SAD-u i Australiji. Političke promjene početkom devedesetih utjecale su i na dio iseljenih građana i građana na radu u inozemstvu koji se odlučio na povratak u Hrvatsku. Tako su povratnici iz inozemstva sljedeća skupina stanovnika koju nalazimo i u Dubravi. Među povratnicima iz inozemstva možemo razlikovati povratnike prema različitim motivima.

U prvom redu, to su povratnici koji su radni vijek proveli na radu u europskim zemljama, koji su u Hrvatskoj ostavili dio obitelji (ili ga naknadno doveli k sebi), izgradili kuće u Dubravi, a svoj dugogodišnji boravak u inozemstvu smatrali "privremenim". Oni se vraćaju nakon završetka radnog staža, sa mirovinama ili otpremninama i nastoje svoje uštede uložiti u manje radionice i poduzeća.

Drugu skupinu povratnika čini "drugi naraštaj" migranata. To su oni rođeni u inozemstvu ili koji su veći dio života i školovanja proveli s roditeljima u inozemstvu. Njima se sada u Hrvatskoj pružaju nove prilike.

Treću skupinu povratnika iz inozemstva predstavljaju građani koji su otišli iz Hrvatske iz političkih razloga (politička emigracija) pa je promjenom političkog sustava promijenjen i njihov politički status u Hrvatskoj. Mnogi od njih otišli su neposredno nakon završetka Drugoga svjetskog rata, ili pak početkom sedamdesetih godina, u vrijeme kad je komunistički režim gušio snažno nacionalno osvješćivanje i pokušaj svojevrsnoga gospodarskog osamostaljenja Hrvatske. Mnogi su se od njih tijekom proteklih sedam godina aktivno uključili u politički život zemlje.

Sljedeću skupinu povratnika čine Hrvati iz preookeanskih zemalja (Amerike i Kanade) koji su dio "stalne" emigracije, odnosno iseljeničkoga korpusa, još od početka ili prve polovice dvadesetog stoljeća (prije Drugoga svjetskog rata). Među njima je određen broj uspješnih stručnjaka i gospodarstvenika koji ulažu svoj kapital pod povoljnim uvjetima u proces privatizacije gospodarstva i turizma, u otvaranje privatnih ordinacija, agencija, banaka itd.

4. Pripadnici manjina

Uz navedene skupine stanovnika homogenizirane prema nekom od dominantnih obilježja skupine, postoje i one malobrojnije ili manje zamjetljive u životu Dubrave. Uz pobrojane etničke skupine postoji i dosta zatvorena zajednica Roma (imaju svoje društvo u Dubravi). Malo njihove djece pohađa čak i osnovnu školu koja je zakonom obvezna za svu djecu, Romi su u školskoj godini 1997./1998. otvorili dopunsku osnovnu školu na romskom jeziku. Nije moguće utvrditi ukupan broj članova romske zajednice u Dubravi jer su kao zajednica, ali i kao pojedinci, vrlo mobilni. U posljednje vrijeme doselilo je mnogo Roma iz Bosne, ali i iz drugih krajeva bivše Jugoslavije.

Jedna od manjih etničkih zajednica jest i ona pripadnika slovačke narodnosti. I ova zajednica ima svoje kulturno društvo u Dubravi.

Institucije važne za integraciju mladih u Dubravi

Za istraživanje mladih na području Dubrave važnu pomoć pri izboru uzorka pružili su profesori i pedagozi u školama, voditelji u raznim kulturno-umjetničkim društvima, kao i organizatori aktivnosti u Narodnom sveučilištu "Otokar Keršovani".

Škole

Prva sedmogodišnja osnovna škola otvorena je u Dubravi tek 1948. godine. Školska zgrada podignuta je uz rad i zalaganje građana Dubrave i imala je svega četiri učionice. Ubrzo škola postaje premala za sve veći broj djece, grade se dodatne učionice, pa nove škole. Danas u Dubravi postoji jedanaest osnovnih škola koje je u školskoj godini 1997./98. pohađalo 10.520 učenika. Osim osnovnih škola, postoje i četiri srednje, od čega jedna gimnazija općeg usmjerenja, poljoprivredna škola, prehrambeno-tehnološka škola i srednja veterinarska škola. Njih je 1997./98. pohađalo ukupno 2500 učenika u dobi od 15 do 19 godina. Vrste stručnih škola na području Dubrave, u vrijeme njihova osnivanja, bile su prilagođene potrebama toga kraja.

Narodno sveučilište "Otokar Keršovani"

Od 1991. dio svoga kulturno-obrazovnog programa Narodno sveučilište ostvaruje na novoj, namjenskoj lokaciji u Kulturnom centru. Tijekom godina, osluškujući potrebe i zanimanje sugrađana, osmišljeni su brojni i raznovrsni programi za sve uzraste, uz osobitu zastupljenost programa za djecu i mladež. Osim obrazovnih sadržaja, zanimanje su pobudili glazbeni programi, scenski, plesni i programi likovnog izražavanja. Praćenje filmskih kretanja vezano je uz sve razvijeniju video-produkciju, Posebice je mladima omogućeno upoznavanje s tradicionalnom hrvatskom pučkom baštinom, glazbalima i rukotvo-

rinama. Unutar sveučilišta djeluje dječje kazalište "Dubrava" i galerija "Dubrava" s novim programima škole crtanja, slikanja i keramike, te plesna i glazbena škola, centar za učenje stranih jezika, te informatički centar.

U Dubravi punih deset godina ne radi jedino kino, a osim kazališta za djecu ne postoji ni jedno kazalište za odrasle, tako je radi zadovoljavanja nekih temeljnih kulturnih potreba mladih i odraslih nužno otići u središte Zagreba. Kulturni sadržaji koje nudi Dubrava, uz relativno malen broj zaposlenih na njezinu području, čine standarde prema kojima je Dubrava još uvijek jedna od najvećih zagrebačkih "spavaonica".

Crkva

Političkim promjenama započetim devedesetih godina, padom socijalizma i prelaskom na tržišno gospodarstvo još se jedan element društvenog života počeo bitno mijenjati. Bitno je izmijenjena uloga crkve u životu hrvatskog društva. Dok je socijalistički sustav ispočetka branio, a kasnije susprezao ulogu crkve, nastalim promjenama njezina je uloga znatno porasla. Vjeronauk, koji se nekada učio u crkvenim prostorijama, danas je uveden u osnovne škole kao izborni predmet. Glavni crkveni blagdani postali su i državni blagdani. Mnogi od onih za koje se mislilo da su ateisti postaju vjernici, odlučuju se primiti svete sakramente i odlaze redovito u crkvu. Na području Dubrave mnogi doseljeni Hrvati (naročito prognani Hrvati iz Hercegovine i Hrvati iz Janjeva) okupljaju se oko novoizgrađenoga Franjevačkog samostana i crkve. Mnogo je mladih kojima je crkva mjesto susreta, okupljanja i rješavanja osobnih problema. Tako crkva organizira dva puta tjedno tematske tribine prema izboru i interesu mladih u kojima oni aktivno sudjeluju. Franjevačka crkva središte je okupljanja većine doseljenih Hrvata iz Hercegovine s područja cijelog Zagreba. Osim ove crkve, izgrađene 1995., postoji stara župna crkva Sv. Mihaela, oko koje se okupljaju mahom vjernici starosjedioci Dubrave.

Uzorak pilot-istraživanja

U pilot-istraživanju koje smo proveli u Dubravi za potrebe prve faze istraživanja odabran je uzorak od 200 učenika osnovnih i srednjih škola.

Učenici su podijeljeni u dvije starosne skupine, svaka od po 100 učenika: 15 godina (osmi razred osnovne škole) i 18 godina (četvrti razred srednje škole).

Uzimajući u obzir da učenici pohađaju osnovne škole prema mjestu stanovanja, za učenike osnovnoškolskog uzrasta odabrali smo tri osnovne škole koje se nalaze u različitim dijelovima Dubrave, a ti su dijelovi naseljeni različitim autohtonim i doseljenim stanovništvom:

1. Osnovna škola "Vjenceslav Novak" - sjeverna Dubrava
2. Osnovna škola "Ivan Mažuranić" - južna Dubrava
3. Osnovna škola "Čučerje" u ruralnom dijelu sa starosjedilačkim stanovništvom.

Za ispitivanje osamnaestogodišnjih učenika odabrali smo dvije različite vrste srednjih škola, XII. gimnaziju i Poljoprivrednu školu. U obje srednje škole dolaze učenici ne samo iz Dubrave nego i iz okolnih krajeva i cijelog Zagreba.

Dok je u osnovnim školama anketiran podjednak broj učenica (51%) i učenika (49%), u srednjim školama, zbog karaktera škola dominirale su djevojke (67%) u odnosu na mladiće (33%).

Ispitivanje je provedeno metodom pisanoga anketnog upitnika sa 43 pitanja pretežno zatvorenog tipa. Upitnik je prilagođen upitnicima kojima se služe istraživači u drugim zemljama - sudionicama projekta (Njemačkoj, Nizozemskoj, Letoniji i Grčkoj) kako bi se rezultati istraživanja mogli uspoređivati i zajednički evaluirati. U upitnik za ispitanike s područja Dubrave dodali smo svega nekoliko pitanja koja ispituju specifične uvjete i prilike u društvu.

Rezultati provedenog pilot-istraživanja bit će prikazani i u drugim radovima (V. Katunarić, S. Podgorelec i M. Švob kao i C. Brčić i O. Čaldarović, u ovom broju *Migracijskih tema*). Zadaća je ovoga rada prikazati opće karakteristike uzorka na kojem je provedeno pilot-istraživanje.

Opći podatci o ispitanicima

Kako bismo saznali opće podatke o ispitanicima izabranima u uzorak, postavljena su im pitanja koliko su stari, kojega su spola, koja im je vjerska

pripadnost, gdje su rođeni, gdje sada žive, kolik je broj članova obitelji u kojoj učenik živi, i u kakvim stambenim prilikama. Zatim su učenicima postavljena pitanja o ocu i majci - njihovu mjestu stanovanja, školskoj spremi, zaposlenosti te osobito kada i odakle su se doselili u Dubravu. Ova su nam pitanja pomogla pri analizi vrlo heterogenoga i, posebice u posljednje vrijeme, brojnoga novodoseljenog stanovništva u Dubravi.

U ovom ćemo radu samo ukratko navesti dobivene odgovore na tako postavljena pitanja.

Među mlađim i starijim ispitanicima statistički je značajna razlika ($p=0,000$) u broju onih koji u Dubravi žive (svi petnaestogodišnjaci), u odnosu na one koji žive u drugim dijelovima Zagreba. Tako među osamnaestogodišnjacima 61% učenika ne živi u Dubravi. Stoga i na pitanje gdje žive otac i majka postoji značajna razlika u odgovorima mlađih i starijih ispitanika. Tako većini mlađih i majka i otac žive u Dubravi, dok u skupini starijih samo 29% očeva i majki žive u tom dijelu grada. Na pitanja kada su se roditelji i odakle doselili u Dubravu uglavnom su odgovarali mlađi ispitanici čije obitelji ovdje i žive. Svega 25 od 200 učenika ima oca starosjedioca, a njih 30 majku koja oduvijek živi u Dubravi. Podjednak broj očeva doselio se iz drugih dijelova Hrvatske (16%), kao i iz drugih dijelova bivše Jugoslavije (14%), dok je 11% došlo iz drugih dijelova Zagreba. Sličnu sliku dobivamo analizirajući odgovore o doseljavanju majke u Dubravu. Njih 12% doselilo se iz drugih dijelova Zagreba, 18% iz drugih područja Hrvatske, a 14% iz republika bivše Jugoslavije. Najveći broj i očeva i majki (oko 25%) doselio se u Dubravu prije deset i više godina.

Školska sprema roditelja pokazuje značajnu razliku ako ispitanike podijelimo prema uzrastu. Tako među starijima ima veći broj očeva s visokom stručnom spremom i znatno manji broj onih s niskom spremom ($p=0,005$). Slična je situacija i sa stupnjem obrazovanja majki. Premda je, ukupno gledajući, njihov stupanj nešto niži, odnosno veći broj majki nego očeva ima nižu spremu (20% majki u odnosu na 14% očeva) i nešto manji broj majki ima završenu višu ili visoku školu (28% naspram 32% očeva), obrazovanije su majke starijih ispitanika ($p=0,046$).

Oba roditelja ispitanika, bez obzira na njihovu dob, u podjednak su broju zaposleni. Tako je više od tri četvrtine majki (79%) i očeva (80%) zaposleno.

U uzorku prevladavaju učenici rođeni u Dubravi, odnosno Zagrebu, jer na području Dubrave nema rodilišta, dok je samo njih 21 (oko 10%) rođeno u nekom drugom dijelu bivše Jugoslavije, a svega 2,5% u inozemstvu.

Uzorkom su bili obuhvaćeni većinom učenici koji su se na pitanje o svojoj vjeroispovijesti izjasnili kao katolici (93%), bez obzira na svoju dob ili vrstu škole koju pohađaju.

Analiza broja članova obitelji u kojima učenici žive pokazala je da ispitanici uglavnom žive u obiteljima koje imaju 2-4 člana (62%), ali je srazmjerno velik broj obitelji sa 6 i više članova (oko 18%).

Ispitanici uglavnom žive u vlastitim kućama (oko 60%) ili stanovima (oko 27%), a vrlo je malen broj onih koji su podstanari ili žive u iznajmljenim prostorima.

Zaključak

Ovaj je rad uvod u niz članaka koji će prikazati teorijski okvir međunarodnog projekta "Internationales Lernen" i empirijsku analizu rezultata prvih dviju faza istraživanja. Za potrebe istraživanja mladih u Hrvatskoj izabran je dio velikoga grada, Zagreba - Dubrava, Dubrava je izabrana analizom mnogih pokazatelja: prosječne starosti, velikog udjela mladih u ukupnom stanovništvu, prostornog smještaja na periferiji i povezanosti sa urbanom jezgrom, mješovitosti vrste stambenog fonda, migracijskog salda, tj. snažnog useljavanja i velike izmiješanosti kako društvenih skupina, tako i etničkih zajednica.

U radu je prikazana sociodemografska analiza obilježja Dubrave, njezin razvoj prema podacima o općoj naseljenosti i kretanju broja stanovnika na razini mjesnih zajednica u zadnjemu međupopisnom razdoblju 1981.-1991. godine. Utvrđena dinamika rasta broja stanovnika Dubrave stalna je u cijelom 20. stoljeću. Naime, Dubrava je slabo kontrolirano područje u urbanističkom pogledu, i to je svakako predstavljalo jednu od važnih privlačnih sastavnica doseljavanja stanovništva u istočni rubni dio grada Zagreba. Dobna struktura stanovništva Dubrave s izrazito većim udjelom mlađeg stanovništva do 20 godina od prosjeka grada Zagreba rezultat je takva dinamična kretanja stanovništva Dubrave. Prostorna diferenciranost fizionomskih, demografskih i

funkcionalnih promjena na razini mjesnih zajednica Dubrave pokazatelj je ukupnih društveno-gospodarskih procesa, u kojima je izrazito bila naglašena stihijska industrijalizacija.

Dubrava je dio gradskog područja Zagreba u kojoj je danas velika koncentracija stanovništva različite etničke pripadnosti i društvenog porijekla. Uz najveći broj Hrvata (starosjedilaca, novodoseljenih građana iz drugih dijelova grada i države, prognanika, dijelova hrvatske dijaspor), u Dubravi žive i Muslimani, Srbi, Albanci, Romi, Česi, izbjeglice iz drugih dijelova bivše Jugoslavije i drugi. Većina društvenih skupina i etničkih zajednica okuplja se ili u okviru zavičajnih klubova ili unutar kulturno-umjetničkih društava. Analiza skupina stanovništva, načina života i stavova mladih pripadnika pojedinih skupina ocrtava sociokulturne obrasce i potvrđuje Dubravu kao svojevrsan eksperimentalni prostor za istraživanje multikulturnih i multietničkih zajednica u Hrvatskoj.

Za potrebe istraživanja koje je planirano u više faza provedeno je i pilot-istraživanje na uzorku učenika osnovnih i srednjih škola Dubrave. U posljednjem poglavlju rada izneseni su podaci o osnovnim obilježjima anketiranih učenika. Podatci trebaju poslužiti kao okvir pri analizi stavova ispitanika, pokušaju određivanja individualnih orijentacija odabrane skupine te kao temelj pri izboru ispitanika za sljedeću fazu, tj. provođenje dubinskih intervjua, akcijsko istraživanje i snimanje filma o životu mladih predstavnika pojedinih skupina koje žive u Dubravi.

LITERATURA

BAŠIĆ, K. (1994). "Obiteljski status - aspekt socijalne topografije Zagreba", *Geografski glasnik*, Zagreb, god. 56, str. 69-80.

Centralna naselja i gradovi SR Hrvatske (1976). Zagreb: Školska knjiga.

CRKVENČIĆ, I. (1968). "Socijalno-geografska struktura stanovništva rubnih dijelova Zagreba", u: *Zbornik VIII kongresa geografa SFRJ*, Skopje.

ČALDAROVIĆ, O. (1975). "Neki pokazatelji prostorne socijalne diferencijacije i socijalne segregacije stanovništva Zagreba 1971", *Revija za sociologiju*, Zagreb, god. 5, br. 4, str. 58-66.

ČALDAROVIĆ, O. i M. RICHTER (1975). *Sociološka studija južne Dubrave (Zagreb)*. Zagreb: Urbanistički zavod grada Zagreba.

ČALDAROVIĆ, O. (1985). "Teritorijalizacija etniciteta i problemi socijalne integracije", *Pogledi*, Zagreb, br. 2. str. 155-166.

FRIGANOVIĆ, M. (1987). *Demogeografija - Stanovništvo svijeta*. Zagreb: Školska knjiga.

FRIGANOVIĆ, M. (1988). "Diferencijacija nekih dinamičko-strukturnih demografskih pokazatelja gradskih i ostalih naselja Hrvatske", *Radovi Geografskog odjela*, Zagreb, 23.

Katolička župa Sv. Mihaela, Zagreb - Dubrava 1942-1992. (ur. O. Nikola Bašnec i sur.) (1992). Zagreb: Katolička župa Sv. Mihaela.

LADOVIĆ, V. (1960). "Pregled razvoja zagrebačke Dubrave", u: *Iz starog i novog Zagreba*, II. Zagreb, str. 299-309.

PERKOVIĆ, Z. (1990). "Kretanje stanovništva i stambene izgradnje u Zagrebu od 1981. do 1988.", *Geografski glasnik*, Zagreb, god. 52, str. 67-78.

Prognana i izbjegla djeca u Zagrebu (ur. Melita Švob) (1990). Zagreb: Institut za migracije i narodnosti.

ŠVOB, M. i S. PODGORELEC (1995). "Jugendforschung in Kroatien", u: Rudolf Leiprecht (ur.). *In Grenzen verstrickt: Jugendliche und Rassismus in Europa*. Duisburg: Duisburger Institut für Sprach- und Sozialforschung, str. 257-263.

VRESK, M. (1986). "Neki pokazatelji funkcionalno-prostorne strukture Zagreba", *Radovi*, Zagreb, Geografski odjel, br. 21, str. 45-53.

VRESK, M. (1990). *Grad u regionalnom i urbanom planiranju*. Zagreb: Školska knjiga.

VRESK, M. (1994). "Gravitacijsko područje dnevnih migracija Zagreba 1991. godine", *Geografski glasnik*, Zagreb, god. 56, str. 53-66.

ŽULJIĆ, S. (1970). "Zagreb - razvojni put velegrada", *Geografski horizont*, Zagreb, 1-2.

IZVORI

Popisi stanovništva 1948., 1953., 1961., 1971., 1981., 1991. godine
Stanovništvo po MZ, RZZS, SRH, Zagreb, 1981.

Tablogrami popisa 1991., DZS, Zagreb

Dokumentacija 501, 604, RZS, SRH, Zagreb, 1982., 1985.

Statistički ljetopis hrvatskih županija 1993., Zagreb, 1994.

Melita Švob, Carmen Brčić, Sonja Podgorelec

YOUTH IN DUBRAVA

SUMMARY

The goal of the international project "Internationales Lernen" is a comparative study on individual orientations and social representation among youth in five European countries: Germany, the Netherlands, Greece, Latvia and Croatia. For the purposes of the study in Croatia, youth from one part of Zagreb – Dubrava – was selected. Dubrava was selected due to many social-demographic indicators, for example a long experience of strong in-migration into that part of the city, which was especially emphasised during the last decade, and also a large mixture of both social groups and ethnic communities. In the paper the socio-demographic traits of Dubrava are presented, its development according to data on general settlement and progression of the population in the inter-census period 1981-1991. The age structure of Dubrava, with a pronounced greater percentage of people younger than 20 years of age in regard to the Zagreb average, is the result of the dynamic development of the population of Dubrava. Apart from a majority of Croats (indigenous population, new immigrants from other parts of the city and country, refugees, sections of the Croatian Diaspora), in Dubrava there also live Muslims, Serbs, Albanians, Gypsies, Czechs and others. For the purpose of the study, a pilot investigation was made on a sample of pupils in elementary and secondary schools in Dubrava. In this paper, which serves as a type of introduction to the first and later phases of the study, data pertaining to the basic characteristics of the queried pupils are presented.

KEY WORDS: youth, socio-demographic characteristics, social groups, Dubrava (Zagreb)